

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2021, 5(4): 2573-2591.

DOI: [10.26677/TR1010.2021.887](https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.887)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAşTIRMA MAKALESİ

Medikal Turizm Temalı Ulusal Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi (2008-2020)*

Fatih SARIKAYA, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, e-posta: sarikayafatih_58@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5121-7029>

Doç. Dr. Meral YILMAZ, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Sivas, e-posta: meralylmz@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6150-1640>

Öz

Bu araştırmada, 2008-2020 yılları arasında Türkiye'de medikal turizm üzerine yapılan 53 yüksek lisans ve 11 doktora tezi incelenmiş ve medikal turizme yönelik akademik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, daha yoğun çalışılan 2018-2020 yılları dahil edilerek lisansüstü çalışmaların sınırlı olduğu noktalar ve nedenleri hakkında ipuçları elde edileceği öngörülmektedir. Bu amaçla "doküman analizi" yöntemi kullanılarak Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veri tabanı "medikal turizm" anahtar kelimeleri ile taranmış ve tüm tezlerin içerikleri bibliyometrik olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; 2018-2020 yılları arasında hazırlanan tez sayısının diğer yıllarda yapılan tezlere göre daha fazla olduğu ve bu yıllar arasında nitel ve nicel çalışmalar kadar karma çalışmalara da ağırlık verildiği görülmüştür. Ayrıca 2018-2020 yılları arasındaki çalışmaların gelecekte medikal turizm ile ilgili yeni çalışmalara rehberlik edebilecek modeller ve yeni yöntemler açısından daha zengin içeriğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

* Bu makale bir yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medikal Turizm, Bibliyometrik Analiz, Ulusal Lisansüstü Tezler.

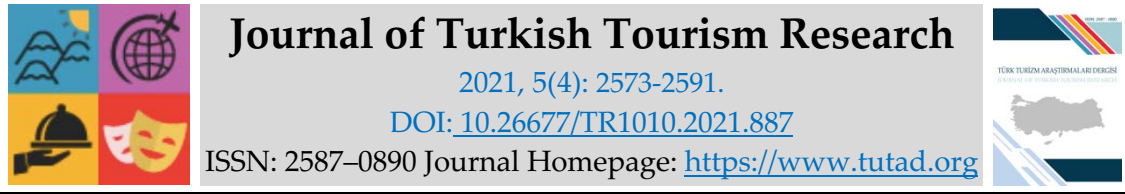
Makale Gönderme Tarihi: 13.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 05.12.2021

Önerilen Atf:

Sarikaya, F. ve Yılmaz, M. (2021). Medikal Turizm Temalı Ulusal Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi (2008-2020), *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2573-2591.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

RESEARCH PAPER

Evaluation of National Graduate Thesis on Medical Tourism Themed (2008-2020)

Fatih SARIKAYA, MSc. Student, Sivas Cumhuriyet University, Social Sciences Institute, Sivas, e-mail: sarikayafatih_58@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5121-7029>

Associate Prof. Dr. Meral YILMAZ, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Tourism, Sivas, e-mail: meralylmz@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6150-1640>

Abstract

In this research, 53 masters and 11 doctoral theses on medical tourism in Turkey between 2008-2020 years were investigated and the academic approaches to medical tourism were evaluated. In this regard, hints are predicted to be obtained about the points where graduate studies are limited and the reasons by including the years 2018-2020, which were studied more intensively. For this purpose, using the "document analysis" method, the database of the Council of Higher Education Thesis Center was scanned with the keywords "medical tourism" and the contents of all the theses were analysis as bibliometrics. As a result of the research, it has been observed that the number of theses prepared between 2018-2020 years is higher than the theses made in other years, and mixed studies are given as much weight as qualitative and quantitative studies between these years. In addition, it has been seen that the studies between 2018-2020 years have richer content in models and new methods that they can guided for new studies on medical tourism in the future.

Keywords: Medical Tourism, Bibliometric Analysis, National Graduate Thesis.

Received: 13.07.2021

Accepted: 05.12.2021

Suggested Citation:

Sarikaya, F. and Yilmaz, M. (2021). Evaluation of National Graduate Thesis on Medical Tourism Themed (2008-2020), *Journal of Turkish Tourism Research*, 5(4): 2573-2591.

© 2021 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Sağlık turizmi; sağlıklı olmak amacıyla her türlü tedavi, girişim ve iyileştirme programlarını içeren ayrıca sağlığın korunması, tedavi edilmesi ve yeniden kazanılması için yapılan konaklama, seyahat ve sağlık hizmetlerinden yararlanan bir turizm türüdür (Temizkan, 2015: 17). Sağlık turizmi bünyesinde tedavi ve eğlence faaliyetleri birlikte yapılmaktadır (Dunets vd., 2020: 2215). 20. yy.'da gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek gelirli bireyler ileri sağlık hizmetleri sunan ülkeleri ziyaret ederlerken, sonraki yıllarda bunun yerini gelişmiş ülkelerdeki orta gelirli bireyler kendi ülkelerindeki kaliteli, uygun fiyatlı ve hızlı sağlık hizmetlerinden yararlanamadıkları için gelişmekte olan ülkelere seyahat etmeyi tercih etmektedirler (Aydın ve Aydın, 2015: 3). Huzur içinde yaşamak isteyen bireylerin arayışları sonucu ortaya çıkan sağlık turizmi kavramının gelişmesine etki eden faktörler arasında; teknolojik ilerlemeler, sağlık hizmetlerinde yapılan özelleştirme çabaları ve bunların yanı sıra bireylerin sağlıklı ve uzun yaşam beklentileri bulunmaktadır (Tengilimoğlu ve Işık, 2013: 27). Bu bağlamda sağlık turizmi dört alt grupta incelenmektedir (Tengilimoğlu, 2017:53). Bunlar; termal turizm (Deniz, 2016:313), SPA (Değer, 2020: 310) ve wellness turizmi (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012: 36), ileri yaş (Tontuş, 2019: 11) ve engelli turizmi (Baş ve Kılıç 2014: 71) ve medikal turizmdir.

Medikal turizm, bireylerin farklı ülkelere veya bölgelere sağlık hizmeti almak için yaptığı seyahatlerdir (Connell, 2013: 2). Ayrıca medikal turizm, tıbbi müdahale yoluyla bireyin sağlığının iyileştirilmesi veya eski hâline getirilmesi için kişinin doğal sağlık bakımı yetki alanı dışında organize edilen seyahatler şeklinde de tanımlanmaktadır. Medikal turizmin sağlık turizminden farkı; sağlık turizminin sağlık sistemi ile sınırlı olmasıdır (Carrera ve Bridges, 2006: 449). Medikal turizm pazarları büyümeye ve çeşitlenmeye devam ettikçe politika yapımcıları ve sağlık sistemi liderleri yapılacak çalışmalarla medikal turizmi desteklemeye devam edeceklerdir. (Beland ve Zarzeczny, 2018: 2). Tıp alanındaki teknolojik gelişmeler, ulaşım giderlerinin azalması ve pazarlama amacıyla sosyal medyanın da kullanılmaya başlanması, hastaların ikamet ettiği bölgelerde hizmet veren hastanelerin dışında farklı yerlerden tedavi almalarını kolaylaştırmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2017: 27). Medikal turistlerin ikamet ettikleri yerlerin dışında tedavi almak istemelerinin nedenleri arasında, yurt içi maliyetlerin yüksek ve bekleme sürelerinin fazla olması, sağlık hizmetlerinin kalitesi, çeşitliliği ve seçim yapabilme olanaklarının bulunması, sigorta yetersizliği veya eksikliği, gizli kalma isteği, dil, din, normlar gibi faktörler yer almaktadır (Taheri vd., 2021: 2). Son yirmi yılda, kök hücre tedavisi, kozmetik cerrahi, diş hizmetleri, invaziv (girişimsel) tıbbi müdahaleler, ötenazi hizmetleri, nakil hizmetleri, üreme hizmetleri gibi yeni hizmetler sunulması da medikal turizmin uluslararası boyuta ulaşmasına katkı sağlamıştır (Lubowiecki-Vikuk ve Dryglas, 2019: 1257).

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde medikal turizme olan ilgi ile birlikte bu alanın gelişmesine yönelik yapılan sektörel çalışmalarda artış olduğu, bu eğilimin bilimsel alana da yansdığı ve yapılan akademik çalışma sayısında da dikkate değer bir artış meydana geldiği görülmektedir (Akpolat ve Deniz, 2017: 123; Lovelock vd., 2018: 399; Tham, 2018: 29; Çolakoğlu vd., 2019: 136; Demir vd., 2020: 19). Bu çalışmada, Türkiye'de yapılan medikal turizm konulu lisansüstü tezler incelenerek ülkede medikal turizme dayalı akademik yaklaşımların lisansüstü çalışmalara yansımalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma; Türkiye'de medikal turizm temalı lisansüstü tezlerin incelenmesi ile Türkiye'nin medikal turizm alanındaki gelişiminin takip edilmesi, bu alandaki yeniliklerin belirlenmesi, yapılan çalışmalardaki eksikliklerin tespit edilip bu gereksinimlere uygun konuların ortaya konması ve ilerleyen zamanlarda yapılacak akademik çalışmalara temel arz etmesi açısından önemlidir.

ALANYAZIN TARAMASI

Ulusal ve uluslararası alanda turizm, sağlık turizmi ve medikal turizm temelli bibliyometrik çalışmalar değerlendirildiğinde medikal turizm ilişkili çalışmanın kısıtlı olduğu görülmüştür. Yapılan inceleme sonucunda alanyazında tespit edilen çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Temizkan ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, 1991-2014 yılları arasında yayımlanan makalelerin bibliyometrik analiz yöntemine göre incelemesi yapılmıştır. Türkçe akademik dergilerde yayımlanmış 91 makale ile ISI Web Knowledge akademik veri tabanında yayımlanan 155 makale çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgularda; sağlık turizmine yönelik çalışmaların 2000 yılından itibaren hız kazandığı, en fazla çalışmanın 2011 yılında yapıldığı, mevcut çalışmayla benzer olarak kavramsal çalışmaların ağırlıkta olduğu, Türkçe yayımlanan makalelerin “termal” alt başlığı içerdiğinin, İngilizce makalelerin ise “tıbbi tedavi” alt başlığında yoğunlaştığının tespit edildiği belirtilmiştir (Temizkan vd., 2015: 394).

Çolakoğlu ve arkadaşlarının; Türkiye’de medikal turizm temalı 2008-2018 yılları arasında yazılan lisansüstü tezleri araştırdığı çalışmada; Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden “medikal turizm” anahtar kelimesi kullanılarak açık erişimli 31 tez bibliyometrik göstergeler yönünden değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; çalışmaların yapıldığı yıllar, bölgeler, enstitü türleri ve tezleri denetleyen kişilerin unvanlarının yanı sıra, tezlerin sayfa sayısı, özet bölümlerinin yapısı, lisansüstü düzeyleri, araştırma tasarımları, değerlendirildikleri örneklem büyüklüğü ve medikal turizm ile ilişkili konular hakkında veriler elde edilmiştir. Bu verilerin, son on yılda medikal turizm konusunun gelişimini göstermesi açısından ipuçları verebileceği ve sonraki dönemlerde yapılacak tezler için yeni fikirler oluşturması adına araştırmacılara katkı sağlayacağı öngörülmektedir (Çolakoğlu vd., 2019: 135).

2020 yılında Virani ve çalışma arkadaşları tarafından, medikal turizmde politika araştırması konulu bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenen çalışmada, Web of Science (WoS) akademik veri tabanından medikal turizm politikaları ile ilgili çalışmalar tespit edilmiş ve veriler VOS viewer yazılımı ile analiz edilmiştir. Bulgular incelendiğinde, medikal turizmle ilgili yapılmış çalışmaların yalnızca küçük bir bölümünün politika konularını açıkça incelediği gösterilmiştir. Bunlara ek olarak araştırmalarda, sağlık sistemi politikalarından ziyade, üreme ve organ nakli ile ilişkili alanlardaki politikalar üzerinde durulduğu belirtilmiştir (Virani vd., 2020: 19).

2020 yılında Türkiye’de yapılan bir başka çalışmada 2000-2019 yılları arasında Web of Sciences veri tabanından SSCI (Social Science Citation Index) atf indeksinde taranan 494 makale incelenmiştir. Makaleler incelenirken genel olarak hangi alt konu başlıkları üzerinde yoğunlaştığı, yazar, referans ve dergi atf ağı, anahtar kelime ağı, ülke ve kurum bağlantısı konuları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde çalışmaların ağ haritasında en fazla aranan anahtar kelimenin “Medical Tourism” olduğu belirtilmiştir. Referans olarak en çok alıntı yapılan makalenin Connell’ in (2006) çalışması ve en çok atf alan derginin “Tourism Management” olduğu tespit edilmiştir. Bibliyografik eşleşme analizinde ise belge gücü ve sayısına göre Jeremy Snyder önderlik ettiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak ülke ve kurum iş birliğinde bağlantı gücü en yüksek ülkenin İngiltere ve kurumun ise Sejong Üniversitesi olduğu belirlenmiştir (Doğan ve Doğan 2020: 561).

Akın tarafından yapılan çalışmada ise, Google Scholar ve Dergipark Akademik veritabanlarında 2015-2020 yılları arasında 102 makale incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde makalelerin ilişkilendirilen konular, anahtar kelimeler ve yayımlandıkları dergilerin türleri bakımından çeşitlilik gösterdiği, çok yazarlı makalelerin sayıca fazla olduğu ve disiplinler arası işbirliğinin daha tercih edildiği belirtilmiştir (Akın, 2021: 2026).

Campra ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada, 1987-2020 yılları arasında medikal turizm hakkında yayımlanan 459 makale değerlendirilmiştir. Çalışmalarda yer alan konular arasında konaklama hizmetleri, yönetim, pazarlama ve medikal turizm seçimini etkileyen faktörlerde yoğunlaşma olduğu saptanmıştır. Yapılan değerlendirme sonrasında çalışmaların, özellikle ülkelerin sağlık sistemiyle ilgilendiği fakat medikal turizm planlamaları ve destinasyonlarında maliyet etkinliğinin ve muhasebe konularının fazla tercih edilmediği ifade edilmiştir (Campra vd., 2021: 1).

Medikal turizm konusunun bibliyometrik analiz yöntemiyle incelendiği bir başka çalışmada da; 1952-2020 yılları arasında yayımlanmış 1535 makale incelenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, algılanan değer ve destinasyon imajı kavramlarının en fazla ilgi uyandıran konular olduğu belirtilmiştir. Araştırma 6 temel grupta toplanmış ve bu kategorilerin mevcut çalışmayla yakın olarak pazarlama, ekonomik-politik, sosyal-kültürel, ahlaki, teknolojik ve idari temaları içerdiği tespit edilmiştir. Destinasyon seçimlerinin kavramsal yönünü inceleyen çalışmalarla karşılaştırıldığında belirtilen 6 temanın yeteri kadar incelenmediği görülmüştür (Habibi vd., 2021: 1).

Yapılan alanyazın araştırması sonucunda; medikal turizm temalı bibliyometrik analiz çalışmalarında genellikle makale çalışmaları değerlendirmeye alınmışken sadece Çolakoğlu ve arkadaşlarının 2019 yılında yayınladığı “Türkiye’deki Medikal Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili” isimli bu çalışmada 2008-2018 yılları arasında yapılan lisansüstü tez çalışmaları değerlendirilmiştir. Çalışmada; tezlerin türü, araştırma teknikleri, özet, tezlerin yayımlanma yılları, çalışılan üniversite ve enstitüler, çalışılan konular, örneklem sayıları ve çalışılan bölgeler incelenmiştir. Yapılan ön değerlendirme sonucu Çolakoğlu ve arkadaşlarının (2019) yaptığı çalışmadan farklı olarak on yıllık süreçte yapılan çalışma sayısından daha fazla tez çalışmasının 2018-2020 yılları arasında olduğunun ve bölgesel bazda daha geniş bir alanda bu çalışmaların yapıldığının belirlenmesi; Çolakoğlu ve arkadaşlarının incelediği parametrelerde tezlerin çalışılan konu alanı benzerlik ve farklılıkları, giriş, yöntem, veri analiz yöntemleri, sonuç-tartışma-öneriler ve kaynakça bölümlerinin incelenmesinde eksiklikler olduğu görülmüştür. Bu alandaki verilerin güncellenmesi ve daha ayrıntılı bir tarama yapılmasının Türkiye’de medikal turizm kapsamında yapılan bilimsel çalışmaların yoğunlaştığı, kısıtlı kaldığı noktalar ve nedenleri hakkında veriler elde edilmesine olanak sunacağı düşünülmüştür.

YÖNTEM

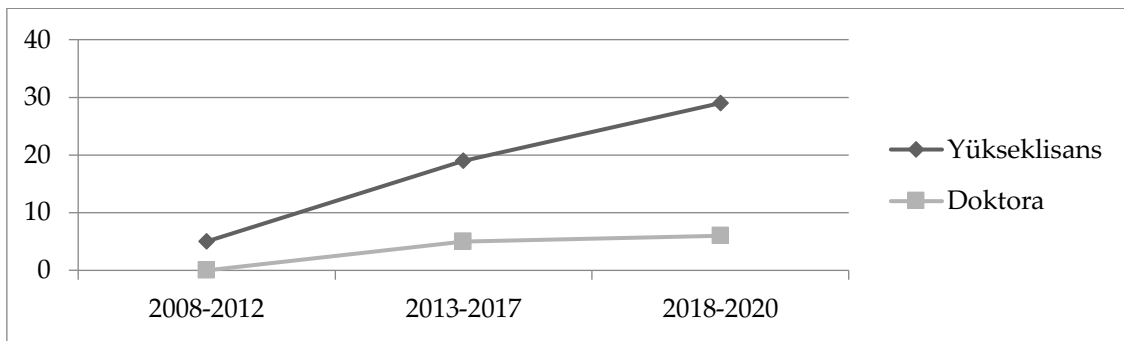
Bibliyometrik analiz yönteminin kullanıldığı çalışma sayısında 2000’li yıllardan sonra dikkate değer bir artış olduğu görülmektedir (Polat vd., 2013: 274). Bibliyometrik analiz kullanılarak yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, bilim dallarında yaşanan gelişmeler ve geçirmiş oldukları süreçler hakkında birçok bilgi vermesinin yanı sıra, geleceğe dönük çeşitli değerlendirmeler yapılmasına imkân sunmaktadır (Şakar ve Cerit, 2013: 38). Bibliyometrik analiz; belirli bir dönemde, bölgede ve alanda kişi veya kurum tarafından üretilen yayınları ve bu yayınlar arasındaki ilişkileri sayısal olarak analiz eden bir yöntem şeklinde tanımlanmaktadır. Bibliyometrik analiz; doküman incelemesi olarak içerik analizi ve sayısal analiz bağlamından da nicel araştırma yöntemi olarak değerlendirilebilir (Evren ve Kozak, 2014: 67). Bibliyometrik analiz uygulamaları çalışmalar ve çalışmaların yazarlarına ait çeşitli göstergelerin ortaya çıkarılmasında oldukça önemlidir (Al, 2008: 265). İstatistiksel bibliyografya teriminin ilk olarak E. Wyndham Hulme tarafından 1922’de Cambridge Üniversitesi’nde kullanıldığı bilinmektedir. Bibliyografya terimi Hulme tarafından, bilim ve teknoloji süreçlerinin belgeleri saymak suretiyle aydınlatması anlamında kullanmıştır (Pritchard, 1969: 348). Bibliyometri terimi ise ilk olarak 1969’da Alan

Pritchard tarafından yazılı belgelerin çeşitli yönlerini ölçerek ve analiz ederek bilimsel iletişim sürecini araştırmak için nicel yöntemlerin kullanıldığı yeni bir disiplini belirtmek için kullanılmıştır (Roy ve Basak, 2013: 3). Bibliyometri ayrıca araştırmacıların incelediği alanlarda ana temaların belirlenmesini sağlayarak, ilgili bilim dalının gelişimine de katkı sağlamaktadır (Grant, 2000: 1108).

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden “doküman analizi” yöntemi kullanılarak, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tez merkezi veri tabanından “medikal turizm” anahtar kelimesi ile tarama yapılmış ve bu konu hakkında hazırlanmış tüm tezlerin belgelerine ulaşılmıştır. Yayımlanan lisansüstü tezlerin içerikleri bibliyometrik açıdan titizlikle ve bütün olarak değerlendirilip elde edilen sonuçlar istatistiksel verilerle desteklenerek incelenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada tezlerin özet, İngilizce özet, anahtar kelimeler, giriş, literatür (alanyazın), metodoloji, analiz, sonuç ve öneriler bölümleri incelenmiştir. Bunun yanı sıra çalışmada, yapılan lisansüstü tezlerinin çalışma konuları da değerlendirme kapsamına alınmıştır.

BULGULAR

Çalışmada; Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tez merkezi veri tabanından “medikal turizm” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda toplam 64 tez olduğu belirlenmiş ve tezlerin tümüne (açık erişimle) ulaşılmıştır. İncelenen tezlerin 53’ünün yüksek lisans, 11’inin ise doktora tezi olduğu görülmüştür. Tezlerin yayımlanma yılları incelendiğinde 2008-2012 yılları arasında 5 adet, 2013-2017 yılları arasında 19 adet ve 2018-2020 yılları arasında 29 adet yüksek lisans tezinin olduğu görülmüştür. 2008-2012 yılları arasında doktora tezinin bulunmadığı, 2013-2017 yılları arasında 5 adet ve 2018-2020 yılları arasında ise 6 adet doktora tezinin yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, 2018 yılından sonra yapılan lisansüstü çalışma sayısında dikkate değer bir artış olduğu ve medikal turizm konuları üzerine hazırlanan yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerine göre sayıca fazla olduğu belirlenmiştir (bkz. Grafik 1). Yapılan bu tez çalışmalarından 64 adet lisansüstü tezin 9 adedinin (2016 yılı 2 adet, 2018 yılı 2 adet, 2019 yılı 4 adet, 2020 yılı 1 adet) makale olarak, 1 adet tez çalışmasının ise hem makale hem de kitap (2016) olarak yayımlandığı tespit edilmiştir.

Grafik 1. Lisansüstü Tez Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmada değerlendirilen lisansüstü tezlerin yoğunlaştığı konu başlıkları incelendiğinde, mevcut durum tespiti değerlendirmesi altında: medikal turizmde hizmet kalitesi, hasta memnuniyeti, rekabet stratejileri, kurum performansları ve örgütsel bağlılık; ekonomik değerlendirme ve çözüm önerileri değerlendirilmesinde: medikal turizm hakkında ekonomik teşvikler, dış ticaret ilişkileri, ekonomik politikalar ve medikal turizm geliri oluşturma,

pazarlama değerlendirmesinde ise; medikal turizm pazarlaması, hizmet pazarlama karmasının medikal turizme uyarlanması, örgütsel pazarlama ve motivasyonel davranışların tespiti ve hizmet tedariki konularına yer verildiği belirlenmiştir (bkz. Tablo 1).

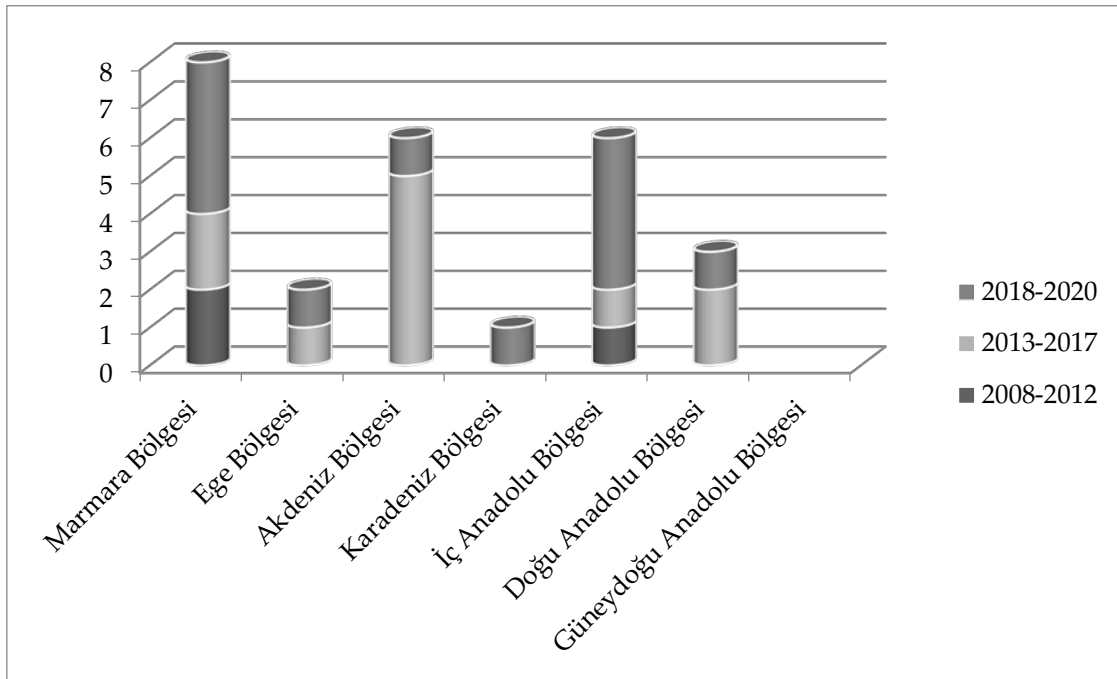
Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Konu İçeriğine Göre Dağılımı

	Tez Konuları	Konu İçerikleri
2008-2012	Mevcut Durum Tespiti (N=5)	Medikal Turizm Konuları Hakkında Mevcut Durum Tespiti ve Çözüm Önerileri, Medikal Turizmin Gelişimi ve Geliştirilmesi, Medikal Turist Memnuniyeti, Medikal Turizm Tercih Sebepleri
	Mevcut Durum Tespiti (N=13)	Medikal Turizm Hizmetleri, Medikal Turizmi Etkileyen Faktörler, Medikal Turizm Hizmet Yeterliliği, Medikal Turizm Potansiyeli, Medikal Turist Memnuniyeti, Medikal Turist Sadakati, Medikal Turizm Algısı
2013-2017	Ekonomi (N=3)	Medikal Turizm Teşvikleri, Medikal Turizmin Ekonomik Değerlendirmeleri, Önemi ve Çözüm Önerileri
	SWOT Analizi (N=2)	Medikal Turizmin Güçlü ve Zayıf Yönleri, Fırsatları ve Tehditleri Açısından Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri
	Pazarlama (N=4)	Medikal Turizmde Pazarlama ve Pazarlama Çalışmaları
	Jeoloji (N=1)	Medikal Turizmde Sıcak Su Kaynakları ve Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi
	Yönetim ve Organizasyon (N=1)	Medikal Turizm Yönetimi ve Organizasyonu ve Yönetim Sorunları
2018-2020	Mevcut Durum Tespiti (N=27)	Medikal Turizm Potansiyeli, Farkındalık, Güncel Sorunlar, Hizmet Algıları ve Değerlendirmesi, Rekreasyon Planlaması, Müşteri Tatmini, Tekrar Ziyaret, Destinasyon Seçimi, Rekabet Stratejileri, Çalışan Memnuniyeti, Hasta Memnuniyeti
	Ekonomi (N=1)	Türkiye'nin Medikal Turizmde Ekonomik Performansı ve Öneriler
	SWOT Analizi (N=2)	Medikal Turizmin Güçlü, Zayıf, Fırsatlar Ve Tehditler Açısından Değerlendirilmesi Ve Çözüm Önerileri
	Sosyal Medya ve Web Siteleri (N=3)	Medikal Turizm Hakkında İnternet Sitelerinin İncelemesi
	İnsan Kaynakları (N=1)	Medikal Turizmde İnsan Kaynaklarının İncelenmesi, Tedariki ve Önemi
	Model ve Yöntem (N=1)	Çalışmalarda Medikal Turizm Alanı Hakkında Model ve Yöntem

Her üç dönem içerisinde (2008-2012, 2013-2017, 2018-2020 yılları arası dönemler) yapılan tez çalışmalarında medikal turizm konularının mevcut durumu irdelenirken, 2018-2020 yıllarında yapılan çalışmalarda bu konu içeriğinin oldukça genişletilmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca, 2013-2017 ve 2018-2020 yılları arasında ekonomi konu başlığı altında medikal turizmin ekonomik değerlendirmeleri, önemi ve çözüm önerileri sunulurken, swot analizi ile medikal turizmin güçlü

ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri açısından değerlendirilmesi yapılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bunun dışında, ikinci dönemde pazarlama, jeoloji, yönetim ve organizasyon konuları incelenirken, son dönemde sosyal medya ve web siteleri, insan kaynakları, medikal turizm alanı hakkında model ve yöntem geliştirme konuları irdelenmiştir (bkz. Tablo 1).

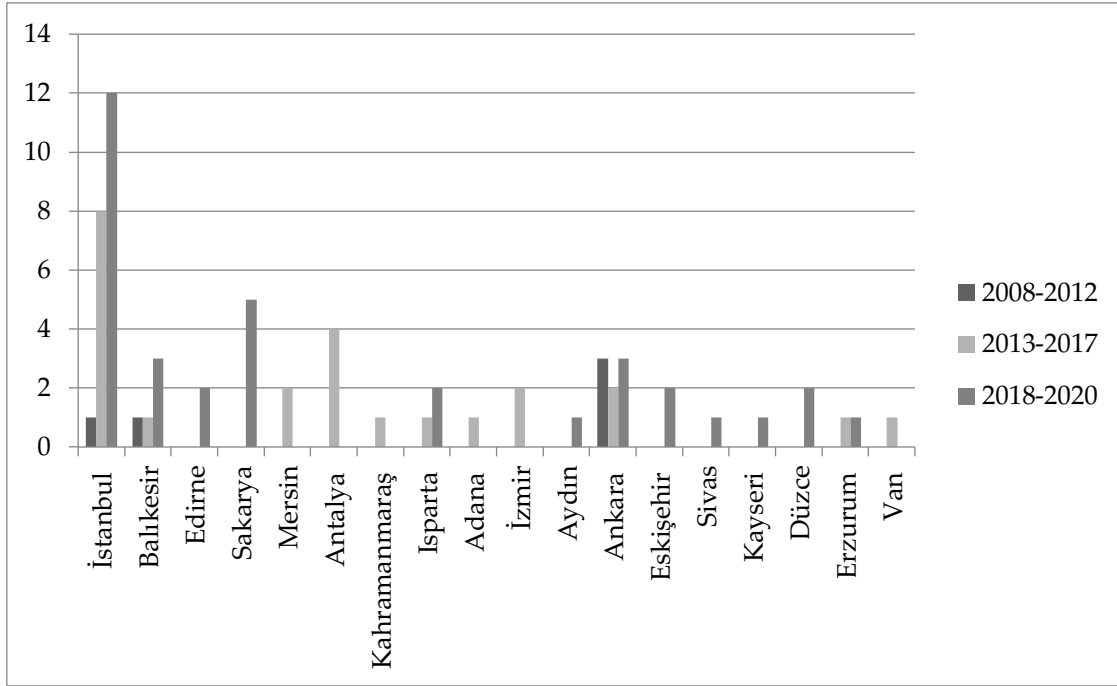
Lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı coğrafik bölgelerin yıllara göre dağılımı değerlendirildiğinde; her üç dönem içerisinde de (2008-2012, 2013-2017, 2018-2020 yılları arası dönemler) sadece Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan üniversitelerde lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Akdeniz Bölgesinde tez çalışmalarının yoğunlukla 2013-2018 yılları arasında yapıldığı belirlenmiştir. Ege Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgelerinde tez çalışmalarının son iki dönemde benzer oranlarda yapıldığı görülmüştür (bkz. Grafik 2).

Grafik 2. Lisansüstü Tez Türlerinin Yıllara ve Coğrafik Bölgelere Göre Dağılımı

Coğrafik bölgeler ve şehir bazında, yapılan tezlerin dağılımı değerlendirildiğinde ise; her üç dönemde de Marmara Bölgesi'nde İstanbul ve Balıkesir illerinde, İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara ilinde tez çalışmalarının yapıldığı belirlenmiştir. 2018-2020 yılları arasında tez çalışması yapılan iller arasına Marmara Bölgesinde Edirne ve Sakarya illerinin, İç Anadolu Bölgesinde Eskişehir, Sivas ve Kayseri illerinin dâhil olduğu görülmüştür. Akdeniz Bölgesi'nde 2013-2017 ve 2018-2020 yıllarını kapsayan 2 dönem içerisinde sadece Isparta ilinin yer aldığı, bunun yanı sıra 2013-2017 yılları arasında Antalya, Kahramanmaraş ve Adana illerinde de tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Son iki dönem içerisinde Ege Bölgesi (İzmir ve Aydın) ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde (Erzurum ve Van) 2 ilde, Karadeniz Bölgesi'nde sadece bir ilde (Düzce) lisansüstü tez çalışmasının yapıldığı; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise medikal turizm temalı lisansüstü tez çalışmasının olmadığı belirlenmiştir (bkz. Grafik 3).

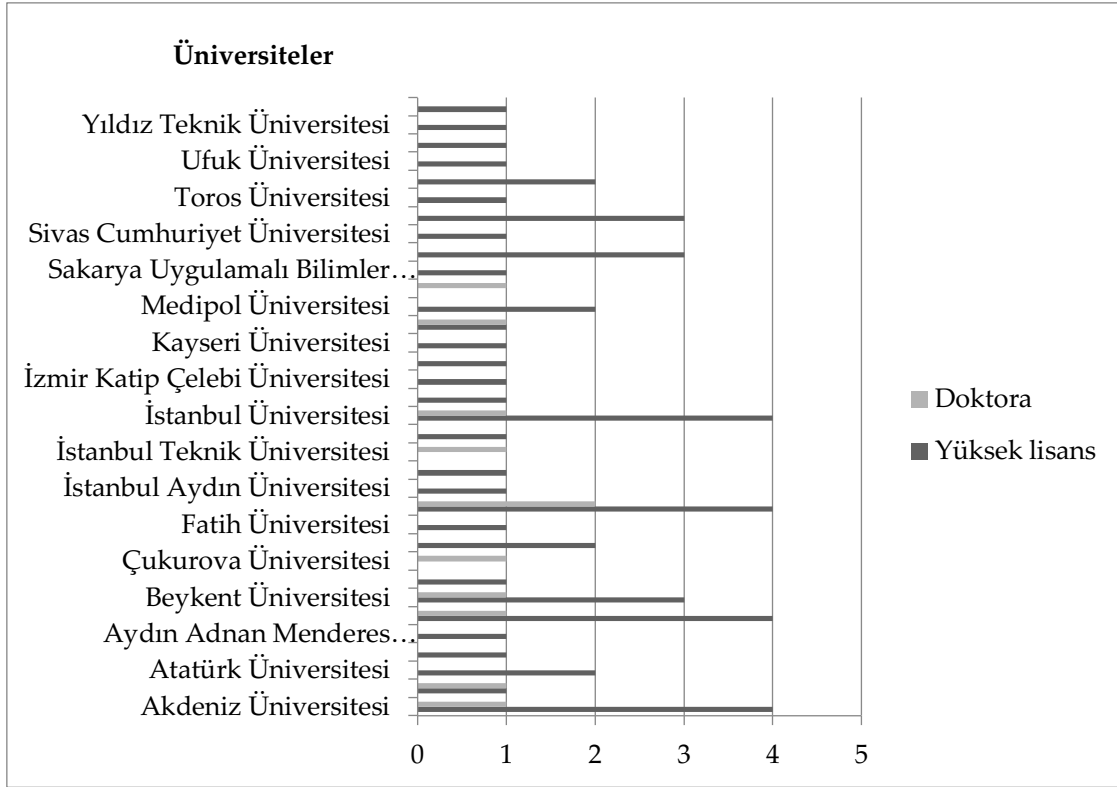

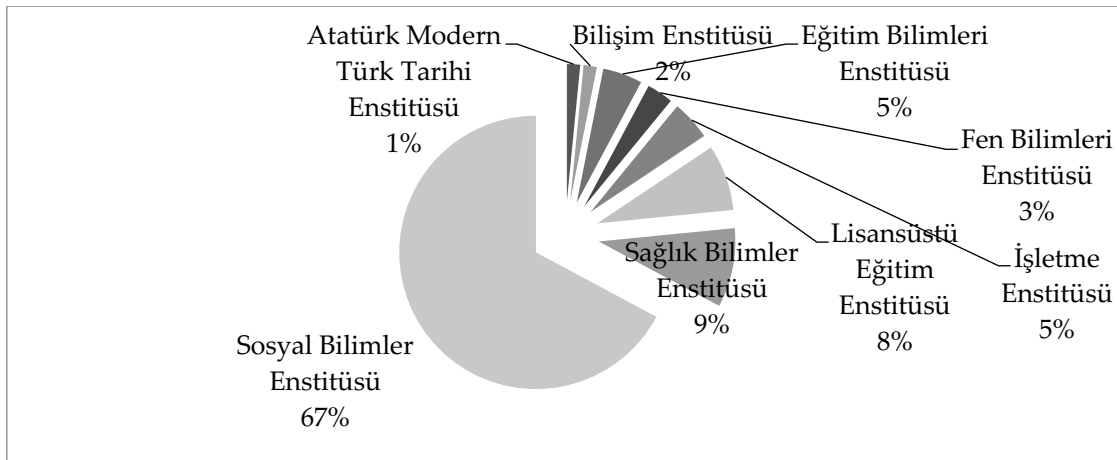
Grafik 3. Lisansüstü Tezlerin Yapıldığı Şehirlere ve Yıllara Göre Dağılımı

Ayrıca lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı üniversiteler arasında ilk sıralarda 4 adet tez çalışması ile Akdeniz Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi; ikinci sırada 3 adet tez çalışması ile Beykent Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi; üçüncü sırada 2 adet tez çalışması ile Atatürk Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Medipol Üniversitesi, Trakya Üniversitesi'nin yer aldığı görülmüştür. Doktora tezlerinin ise ilk sırada Gazi Üniversitesi (2 adet) yer alırken bunu, Akdeniz Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Mersin Üniversitesinin takip ettiği görülmektedir. Ayrıca, Çukurova Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi'nde doktora tez çalışması bulunurken buna karşın yüksek lisans tez çalışması bulunmadığı belirlenmiştir (bkz. Grafik 4).

Üniversiteler içerisinde hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinin hazırlandığı enstitüler arasında Sosyal Bilimler Enstitüsünün (36 adet yüksek lisans, 7 adet doktora tezi) birinci sırada yer aldığı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü (5 adet yüksek lisans, 1 adet doktora tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (3 adet yüksek lisans ve 2 adet doktora tezi), İşletme Enstitüsü (2 adet yüksek lisans tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü (3 adet yüksek lisans tezi), Fen Bilimleri Enstitüsünün (birer adet yüksek lisans ve doktora tezi) bu sıralamayı takip ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, Atatürk Modern Türk Tarihi Enstitüsü ve Bilişim Enstitüsünde de birer adet sadece doktora tezi yapıldığı görülmüştür (bkz. Grafik 5).

Grafik 4. Lisansüstü Tez Türlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Grafik 5. Lisansüstü Tez Türlerinin Enstitülere Göre Dağılımı

Tez çalışmalarının bölüm içerik yapılarının değerlendirilmesi aşamasında; sırasıyla tezlerin özet, giriş, yöntem, bulgular, sonuç, kaynakça bölümleri ve düzenlenme şekilleri incelenmiştir. Lisansüstü tezlerin özetlerine ilişkin veriler incelendiğinde; her üç dönem içerisinde yapılan tezlerin özet bölümlerinde araştırmanın amacına ve yöntemine ortalama %70 oranında yer verildiği, araştırmanın kapsam ve kısıtlarına tüm dönemlerde yer verilmiş olmakla birlikte özellikle son dönemde (2018-2020 yılları arasında) daha fazla yer verildiği görülmüştür. Araştırmanın evren ve örnekleme ise özet bölümlerinde son iki dönemde (2013-2020 yılları arasında) daha fazla yer bulmuştur. Bulgulara ise, özellikle 2018-2020 yılları arasında yapılan tezlerin özetlerinde büyük oranda (%76) yer verildiği görülmüştür. Türkçe özet bölümünün yanı

sıra yüksek lisans tezlerinde İngilizce özet bölümüne yine ilk dönemlerde daha düşük oranlarda yer verildiği, buna karşın son dönemde hemen hemen tüm tezlerde İngilizce özet bölümünün tez bölümleri içerisinde yer aldığı görülmüştür. Doktora tezlerinin tamamına yakınında özet bölümlerinde belirlenen tüm bibliyometrik parametrelerin (amaç, kapsam ve kısıtlar, yöntem, evren, örneklem, bulgular, sonuç vb.) yer aldığı görülmüştür (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Tezlerin Özet Bölümlerinin Yapılarına İlişkin Veriler

Parametreler	Yüksek Lisans						Doktora				
	Evet (N%)			Hayır (N%)			Evet (N%)			Hayır (N%)	
	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2008-2012	2013-2017	2008-2020	2008-2017	2018-2020
Araştırmanın Amacı	5 (9,4)	16 (30,2)	27 (50,9)	-	3 (5,7)	2 (3,8)	-	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
Yöntemi	4 (7,5)	13 (24,5)	22 (41,5)	1 (1,9)	6 (11,3)	7 (13,2)	-	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
Kapsam ve Kısıtları	2 (3,8)	11 (20,8)	23 (43,4)	3 (5,7)	8 (15,1)	6 (11,3)	-	5 (45,5)	5 (45,5)	-	1 (9,1)
Evren ve Örneklemi	1 (1,9)	12 (22,6)	19 (35,8)	4 (7,5)	7 (13,2)	10 (18,9)	-	5 (41,7)	4 (41,7)	-	2 (16,7)
Bulguları	1 (1,9)	5 (9,4)	22 (41,5)	4 (7,5)	14 (26,4)	7 (13,2)	-	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
İngilizce Özeti	3 (5,7)	17 (32,1)	28 (52,8)	2 (3,8)	2 (3,8)	1 (1,9)	-	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
Anahtar Kelimelerin Uygunluğu	3 (5,7)	15 (28,3)	28 (52,8)	2 (3,8)	4 (7,5)	1 (1,9)	-	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-

Tez çalışmalarının giriş bölümüne ilişkin veriler incelendiğinde ise, 2008-2012, 2013-2017 ve 2018-2020 yılları arasında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamına yakınında (yaklaşık %80 oranında) araştırmanın amacı (sadece bir tez hariç), konusu ve konu ile ilgili literatür bilgisine yer verildiği, araştırmanın problem ve sınırlarının giriş bölümünde yer almasının ise daha sınırlı olduğu görülmüştür. Özellikle 2013-2017 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin giriş bölümünde, araştırmanın sınırları bölümüne toplam 5 tezin sadece 2'sinde yer verilmiştir. Araştırmanın önemini belirten bölümün 2013-2020 yıllarını kapsayan her iki dönemde de yüksek lisans tezlerine göre doktora tezlerinde daha fazla yer bulduğu görülmüştür.

Dönemsel olarak lisansüstü tez çalışmalarının yöntem bölümleri yapısal düzenleme açısından incelendiğinde araştırmanın amacı, önemi, kapsam ve kısıtları, yöntemi, evren ve örneklemi, modeli ve hipotezleri hakkında bilgilere yer verilip verilmediği değerlendirilmiştir (bkz. Tablo 3). Yapılan inceleme sonucunda; araştırma modellerine 2008-2020 yılları arasında yüksek lisans tezinde yer verilmezken, 2013-2017 yılları arasında sadece 1 adet doktora tezinde yer verildiği görülmüştür. Ayrıca, 2008-2017 yılları arasında yüksek lisans tezlerinde araştırma hipotezlerine

yeterince değinilmediği tespit edilmiştir; 2008-2012 yılları arasındaki dönemde sadece 1 yüksek lisans tezinde, 2013-2017 yılları arasındaki ikinci dönemde ise 19 yüksek lisans tezinden sadece 5'inde araştırma hipotezlerine yer verildiği görülmüştür.

Tablo 3. Tezlerin Yöntem Bölümlerinin Yapılarına İlişkin Veriler

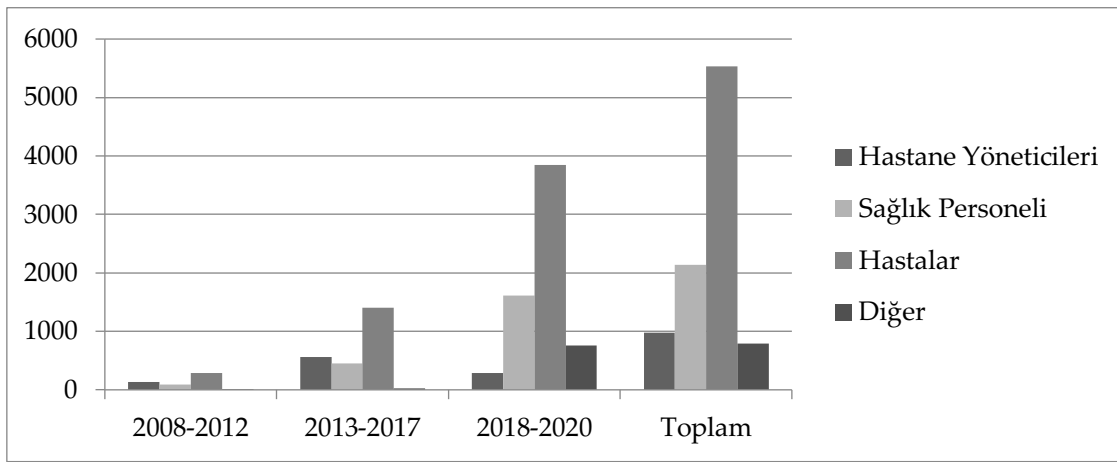
Parametreler	Yüksek Lisans						Doktora				
	Evet (N %)			Hayır (N %)			Evet (N %)		Hayır (N %)		
	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2013-2017	2018-2020	2008-2012	2013-2017	2018-2020
Araştırmanın											
Amacı	2 (3,8)	13 (24,5)	24 (45,3)	3 (5,7)	6 (11,3)	5 (9,4)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-	-
Önemi	2 (3,8)	13 (24,5)	22 (41,5)	3 (5,7)	6 (11,3)	7 (13,2)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-	-
Kapsam ve Kısıtları	3 (5,7)	13 (24,5)	23 (43,4)	2 (3,8)	6 (11,3)	6 (11,3)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-	-
Yöntemi	3 (5,7)	14 (26,4)	25 (47,2)	2 (3,8)	5 (9,4)	4 (7,5)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-	-
Evren ve Örneklemi	4 (7,5)	15 (28,3)	26 (49,1)	1 (1,9)	4 (7,5)	3 (5,7)	5 (45,5)	5 (45,5)	-	-	1 (9,1)
Modeli	-	-	8 (15,1)	5 (9,4)	19 (35,8)	21 (39,6)	1 (9,1)	5 (45,5)	-	4 (36,4)	1 (9,1)
Hipotezleri	1 (1,9)	5 (9,4)	19 (35,8)	4 (7,5)	14 (26,4)	10 (18,9)	3 (27,3)	4 (36,4)	-	2 (18,2)	2 (18,2)

Bunun yanı sıra, 2013-2017 yılları arasında yapılmış doktora tezlerinde araştırma modellerine ve bu araştırma modelleri dikkate alınarak oluşturulan hipotezlere yeterince yer verilmediği (2013-2017 yıllarında 5 doktora tezinden sadece 1'inde araştırma modeli, 5 doktora tezinden sadece 3'ünde araştırma hipotezlerine yer verilmiştir), araştırmaların yöntemi (metodoloji) kısımlarının belirli bir düzene göre oluşturulmadığı ve ilerlemediği görülmüştür. 2018-2020 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin yöntem yapısında ise bu parametrelere tüm tezlerin büyük bir bölümünde (6 tezin sadece 1'inde araştırma modeli, sadece 2'sinde araştırma hipotezleri hakkında bilgi bulunmamaktadır) (bkz. Tablo 3) yer verilmiştir.

İncelenen tez çalışmalarının yöntem bölümünün yapısal düzeni içerisindeki örneklem grupları ve büyüklüklerine ait veriler değerlendirildiğinde; hastane yöneticileri, sağlık personelleri (hekim, hemşire, sağlık çalışanı), hastalar ve daha küçük grupların olduğu görülmüştür. Bu küçük gruplar arasında ise akademisyen, vali yardımcısı, medikal turizm paydaşları, girişimci, medikal asistan, seyahat acentesi yetkilileri, sağlık turizmi yöneticileri, saç ekim merkezi

çalışanlarının olduğu belirlenmiştir. 2013-2017 yılları arasında yapılan tez çalışmalarında 2008-2012 yıllarına göre hastane yöneticileri, sağlık personelleri, hastalar ve diğer gruplarla yapılan çalışmaların sayısında artış olduğu görülmüştür. 2018-2020 yılları arasında ise bir önceki döneme göre tez sayılarında artış olmasına rağmen hastane yöneticileriyle yapılan çalışmaların sayısında göreceli olarak bir azalma olduğu belirlenmiştir.

Son dönemde yapılan lisansüstü tez çalışmalarında örneklem olarak; sağlık müdürlüğü yöneticileri, saç ekim merkezi çalışanları, alanında uzman kişiler (medikal turizm uzmanları, ekonomistler, girişimciler, çeşitli kurum yöneticileri vb.), sağlık tesisleri çalışanlarının değerlendirildiği görülmüştür. Ayrıca son iki dönem içerisinde yapılan çalışmaların örneklem büyüklüklerinde dikkate değer oranlarda artış olduğu görülmüştür (bkz. Grafik.6). Bu bağlamda, 2018-2020 yıllarında Türkiye'ye gelen hasta sayılarında diğer yıllara oranla artış olduğu, ayrıca sağlık turizmi alanı ile ilgili farklı sektörlerdeki bireylerin ve sağlık personellerinin görüşlerinin daha fazla dikkate alındığı düşünülmektedir.

Grafik 6. Tezlerin Örneklem Grupları ve Büyüklüğüne İlişkin Veriler

Tezlerin veri analiz yöntemlerini değerlendirmeye yönelik yapılan inceleme sonucunda; dönem ayırt etmeksizin yüksek lisans tezlerinin %79,2'inde ve doktora tezlerinin %90,9'unda veri toplama aracının belirtildiği ve yüksek lisans tezlerinin %43,4'ünde ve doktora tezlerinin %63,6'sında ölçek ve kaynakların belirtildiği görülmüştür. Ayrıca 2 adet yüksek lisans, 3 adet doktora tezinde nitel ve nicel (karma) araştırmaların birlikte çalışıldığı görülmüştür. Yapılan tüm tez çalışmalarında araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yönteminin daha fazla kullanıldığı belirlenmiştir (bkz. Tablo 4). 2008-2012 yılları arasında yüksek lisans tezlerinde 1 adet nitel 4 adet nicel çalışma, 2013-2017 yılları arasında 10 adet nitel 8 adet nicel ve 1 adet karma, 2018-2020 yılları arasında ise 9 adet nitel 19 adet nicel ve 1 adet karma çalışma bulunduğu görülmüştür. Doktora tezleri incelendiğinde 2013-2017 yılları arasında 3 adet nitel, 2 adet nicel ve 2018-2020 yılları arasında 1 adet nitel, 2 adet nicel, 3 adet karma çalışma olduğu görülmüştür. Ayrıca, 2008-2012 ve 2018-2020 yılları arasında yüksek lisans tezlerinde nicel çalışmalara ağırlık verildiği, 2013-2017 yılları arasında ise nitel ve nicel çalışmaların sayısının birbirine yakın olduğu görülmüştür. 2013-2017 yılları arasında doktora tezlerinde nitel veya nicel çalışma tercih edildiği, 2018-2020 yılları arasında ise karma çalışmalara da nitel ve nicel çalışmalar kadar ağırlık verildiği görülmüştür.

Nitel veri analizi teknikleri arasında görüşme, doküman incelemesi ve gözlem tekniği kullanıldığı, nicel veri analizi tekniklerinden ise durum çalışması tekniği kuram oluşturma tekniği kullanıldığı görülmüştür. Yüksek lisans tezlerinde görüşme tekniği, doktora tezlerinde doküman incelemesi tekniğinin daha fazla kullanıldığı, bunun yanı sıra her iki tez türünde de durum çalışmasının daha fazla yer bulduğu görülmüştür (bkz. Tablo 4). Ayrıca nitel ve nicel çalışmaların analizlerinde SPSS, Amos, Maxqda, Super Decisions programlarının daha fazla tercih edildiği görülmüştür.

Tablo 4. Tezlerin Veri Analiz Yöntemlerine İlişkin Bulguları

Tezlerin Veri Analiz Yöntemleri		Yüksek Lisans		Doktora	
		Evet (N%)	Hayır (N%)	Evet (N%)	Hayır (N%)
Veri Toplama Aracı		42 (79,2)	11 (20,8)	10 (90,9)	1 (9,1)
Ölçek ve Kaynaklar		23 (43,4)	30 (56,6)	7 (63,6)	4 (36,4)
Nitel ve Nicel (Karma)		2		3	
Nitel		18		3	
Nicel		33		5	
Araştırmanın Nitel ve Nitel Veri Analizlerine İlişkin Yöntemler	Görüşme	9		2	
	Doküman İncelemesi	3		3	
	Gözlem	1		1	
	Durum Çalışması	33		5	
	Kuram Oluşturma	-		1	

Bu çalışmada incelenen tezlerin sonuç, tartışma ve öneriler bölümüne ait elde edilen bulgulara göre; 2018-2020 yılları arasında 29 adet yüksek lisans tezinin 26'sında analiz sonuçlarına yer verildiği, 27'sinde yapılan yorumların veri analizine uygun olduğu, 13'ünde bulguların literatürle desteklendiği ve 28'inde önerilerin sunulduğu gözlemlenmiştir (bkz. Tablo 5). Ayrıca 2018-2020 yılları arasında 6 doktora tezinin tamamında analiz sonuçlarına yer verildiği, yorumların veri analizlerine uygun olduğu ve önerilerin sunulduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra; 4 doktora tezinde bulguların literatürle desteklendiği görülmüştür (bkz. Tablo 5). Tezlerin bu bölümünde belirlenen kriterlere uygun bir şekilde çalışıldığı düşünülmeyle birlikte tezlerde literatür desteğinin yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, incelenen tezlerde genel olarak turizm faaliyetlerinin değerlendirilmesinde eksiklikler olduğu; turizm faaliyetlerinin medikal tedavilerle ne ölçüde tamamlandığı veya nasıl tamamlanabileceği hakkında detaylı bilgilere yer verilmediği anlaşılmıştır.

Tablo 5. Tezlerin Sonuç Tartışma ve Öneriler Bölümüne İlişkin Veriler

Parametreler	Yüksek Lisans						Doktora			
	Evet (N%)			Hayır (N%)			Evet (N%)		Hayır (N%)	
	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2008-2012	2013-2017	2018-2020	2013-2017	2018-2020	2013-2017	2018-2020
Analiz Sonuçlarına Yer Verilmiştir	4 (7,5)	14 (26,4)	26 (49,1)	1 (1,9)	5 (9,4)	3 (5,7)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
Yapılan Yorumlar Veri Analizlerine Uygunudur	4 (7,5)	16 (30,2)	27 (50,9)	1 (1,9)	3 (5,7)	2 (3,8)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-
Bulgular Literatürle Desteklenmiştir	1 (1,9)	3 (5,7)	13 (24,5)	4 (7,5)	16 (30,2)	16 (30,2)	3 (27,3)	4 (36,4)	2 (18,2)	2 (18,2)
Öneriler Sunulmuştur	5 (9,4)	18 (34,0)	-	-	1 (1,9)	1 (1,9)	5 (45,5)	6 (54,5)	-	-

Tezlerin kaynakça bölümüne ilişkin veriler incelendiğinde ise, 2008-2012, 2013-2017 ve 2018-2020 yılları arasında hazırlanan lisansüstü tezlerde yapılan atıflara ve kaynakçaların hazırlanmasına azami derecede dikkat edildiği görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, medikal turizm temalı ulusal yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyografik analizi kapsamında; tezlerin türü, yılı, yapıldığı coğrafik bölge, üniversite ve enstitü, çalışılan konu içeriği, özet bölümü ve ana metin içerisinde giriş, yöntem (örneklem büyüklüğü, veri analiz yöntemleri vb), bulgular, tartışma-sonuç ve kaynakça bölümlerinin yapısal düzenleme şekilleri ve içerikleri belirlenen kriterlere göre incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışmada 2013-2020 yılları arasında özellikle 2018 yılından sonra lisansüstü tez sayısında artış olduğu belirlenmiş ve bu artışta; medikal turizmin ülkemizde değerlendirilebilir ölçütlere gelmesinin ve bu alanda çeşitli kaynaklardan elde edilen istatistikî verilere ulaşılabilir olmasının etkili olabileceği düşünülmüştür. Yapılan tez çalışmalarının nicel ve niteliksel düzeyde artış göstermesi bilimsel alana katkı sağlamasının beraberinde medikal turizm sektörüne de yol göstereceği düşünülmektedir.

Tez çalışmalarında incelenen konu başlıklarında ilk yıllarda medikal turizminin gelişimi ve geliştirilmesi, medikal turist memnuniyeti ve medikal turizmin tercih sebeplerinin yer aldığı, daha sonraki yıllarda medikal turizm pazarlamasında internet ve sosyal medyanın, insan kaynakları ve personel tedarikinin öneminin giderek ön plana çıktığı ve ilerleyen zamanlarda da medikal turizm hakkında yapılacak çalışmalara öncü olabilecek model ve yeni yöntemlerin geliştirilmesine yönelik daha zengin bir içeriğin oluştuğu belirlenmiştir. Konu başlığında yaşanan bu değişim ve çeşitliliğin sektörde meydana gelen değişim ve gelişmelerin akademik alanda yaptığı yansımadan kaynaklandığı düşünülmektedir. İncelenen konu, tür ve sayısının artması ile birlikte alanda eksik kalan noktaların neler olduğu, ne tür girişimlerde bulunularak bu eksikliklerin giderilebileceği konularına cevap bulunabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada lisansüstü tez çalışmalarında, özellikle Marmara (İstanbul ve Balıkesir), İç Anadolu (Ankara) ve Akdeniz Bölgelerinde (Antalya) yer alan iller ve bu illerde faaliyet gösteren üniversitelerin ilk sıralarda yer aldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de medikal turizm aktiviteleri değerlendirildiğinde; gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışından talep yaratan medikal işlemlerin yapıldığı işletmelerin (hastaneler, özel klinikler gibi) ve uzman ekiplerin bulunmasının yanı sıra ulaşım, konaklama, eğlence imkân ve seçenekleri sunan şehirler ve buldukları bölgeler akademik çalışmalar için gerekli verilerin elde edilmesine de olanak sağlayacağından dolayı, belirlenen bölgelerde, şehirlerde ve burada bulunan üniversitelerde yapılan lisansüstü tez sayısının fazla olması beklenen bir sonuç olarak görülmektedir. Ayrıca, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde medikal turizm çalışmalarının yeterli sayıda olmadığı tespit edilmiştir. Bu bölgelerdeki üniversitelerin tez çalışmalarında lisansüstü öğrencilere medikal turizm konusunun özendirilmesi ve bu konu hakkında daha fazla çalışmaya yönlendirilmesinin bölgelerin medikal turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

Enstitü bazında yapılan değerlendirmede Sosyal Bilimler ve Sağlık Bilimleri Enstitüleri ön planda olduğu, bunun nedeninin; medikal turizmin disiplinler arası bir konu olarak değerlendirilmesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Bu yaklaşımın medikal turizm konularının farklı bilimsel bakış açıları tarafından irdelenmesine ve alana niteliksel katkılar sunmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Tezlerin yapısal içerik düzenlemeleri değerlendirildiğinde, çalışma evreni, örnekleme ve araştırma bulguları gibi parametrelerin eksikliği gözlemlenmiştir. Tezlerin özetleri, araştırmacılara çalışmalar hakkında ipuçları veren bölümlerdir. Araştırmanın ilgi uyandırması açısından tam metni yansıtan bölümlerin kısa versiyonlarını sunması gerektiği düşünülmektedir. Tezlerin yöntem bölümlerinde ise, araştırma modeli ve hipotez içeriklerine yeteri kadar yer verilmediği görülmüştür. Daha sonraki yıllarda yapılacak olan çalışmalarda araştırmanın analiz iskeletinin oluşturulması ve bu temel üzerinden hareket edilebilmesi için araştırma modeli ve hipotezlerine daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, son yıllarda karma çalışmalara da nitel ve nicel çalışmalar kadar ağırlık verildiği görülmüştür. Bu durumu ortaya çıkaran nedenler arasında; Türkiye’de son yıllarda medikal turizm alanında yatırımın artması ve girişimcilerin medikal turizme yönelmesinden dolayı Türkiye ile birlikte diğer ülkelerin (Hindistan, Malezya, Tayland, Singapur) mevcut durumlarının incelenmesi ve kıyaslanması ile ilgili çalışmalar yapılması, istatistikî ve ekonomik verilerin incelenmesi ve karşılaştırılmasının yer aldığı düşünülmüştür. Tezlerin veri analiz yöntemleri incelendiğinde, ölçeklerin hangi çalışmalardan alındığı ve kimler tarafından geliştirildiğinin eksik olarak belirtildiği görülmüştür. Ölçek ve kaynaklara atıfta bulunulmasına dikkat edilmesinin akademik etik kuralları dâhilinde daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, örneklem sayılarının yerli ve yabancı turistler, sağlık personeli, hastalar ve hastane yöneticileri üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Tezlerin örneklemeleri belirlenirken Kültür ve Turizm Bakanlığı ve bakanlığa bağlı birimler, sağlık turizmi yöneticileri, akademisyenler, seyahat acenteleri çalışanları ve yöneticileri ile çalışmaların çeşitlendirilmesinin medikal turizm temalı lisansüstü tezlerin ve dolayısıyla ülkemizdeki medikal turizm faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çalışmalarda medikal turizm alanında akademisyenlerin fikirlerine çok az yer verildiği ve daha fazla akademisyenin görüşlerine başvurulmasının medikal turizmin gelişimi açısından daha faydalı olabileceği öngörülmüştür. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile yapılan çalışmaların reklam ve tanıtım faaliyetlerinin artırılarak medikal turizm bilincinin ve katkısının artabileceği öngörülebilir.

Tezlerin sonuç, tartışma ve öneriler bölümlerine ilişkin parametreler değerlendirildiğinde çalışmaların literatür ile desteklenmesinde, turizm faaliyetlerinin değerlendirilmesinde ve öneriler sunulmasında eksiklikler olduğu belirlenmiştir. Bu bölüm içerisinde daha önce yapılmış çalışmaların sonuçları ile karşılaştırmalar yapılmasının hem literatür eksikliğinin giderilmesini hem de çalışmaların benzerliklerinin ve farklılıklarının tespitini sağlayacak böylece sonraki yıllarda yapılacak çalışmalara da yol göstereceği öngörülmektedir.

Çalışma sonucunda, belirlenen bibliyometrik parametreler çerçevesinde Çolakoğlu ve arkadaşlarının yaptığı (2019) çalışmada incelenen 2008-2018 yılları arasında yapılmış ulusal lisansüstü tez çalışmalarının yanı sıra 2018-2020 yılları arasındaki tez çalışmalarının eklenmesi ile daha fazla veri elde edilmiş ve bu alanda yapılan çalışmaların nitelik ve nicelik kriterlerindeki değişimler hakkında daha fazla bilgiye ulaşılmıştır. Bu çalışmanın, sonraki yıllarda yapılacak medikal turizm temalı araştırma ve çalışmalara rehberlik niteliği taşıyacağı ve medikal turizm alanyazınının gelişmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. İleriki yıllarda yapılacak çalışmalarda daha fazla veriye ulaşılması adına, bu çalışmada değerlendirmeye alınan bibliyometrik parametre sayısı artırılabilir, tez çalışmalarının yanı sıra araştırma makaleleri, kongre ve sempozyum bildirimleri dahil edilebilir ve ayrıca karşılaştırma yapabilmek adına ulusal çalışmaların yanı sıra uluslararası çalışmalar da değerlendirmeye alınabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. H. (2021). Sağlık Turizmi Alanyazının Bibliyometrik Analizi (2015-2020). *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3): 2026-2036.
- Akbolat, M. ve Deniz, G. (2017). Türkiye’de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması, *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 124-138.
- Al, U. (2008). *Türkiye’nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, G. ve Aydın, B. K. (2015). Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi Pazarlama Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Durum Analizi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 16: 1-21.
- Baş, M. ve Kılıç, B. (2014). Duygusal Emek Boyutları, Süreci ve Sonuçlarının Engelli Turizm Pazarında Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2: 67-83.
- Beland, D. and Zarzechny, A. (2018). Medical Tourism and National Health Care Systems: An Institutional Research Agenda. *Globalization and Health*, 14(68): 1-7.
- Campra, M., Riva, P., Oricchio, G. and Brescia, V. (2021). Bibliometric Analysis of Medical Tourism. *Health Services Management Research*, 10.1177, :1-17.
- Canik, S. ve Özdemir E.G. (2019). Sağlık Turizmini Konu Alan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Değerlendirmesi (1988-2017). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(2): 125-134.
- Carrera, P.M. and Bridges, J.F.P. (2006). Globalization and Healthcare: Understanding Health and Medical Tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics and Outcomes Research*, 6(4): 447-454.
- Connell, J. (2005). *Medical Tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery*. UK: MPG Books Group. 1093-1100.
- Çolakoğlu, Ü., Altun, H.E. ve Kıykaç, B. (2019). Türkiye’deki Medikal Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili (2008-2018). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(2): 135-143.

- Dağ, R. (2020). *Türkiye’de Sağlık Turizmi Temalı Olarak Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Değer, M. (2020). Rekreasyonda Yeni Trendler: SPA and Wellness. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7(2): 308-324.
- Demir, Y., Oruç, P., Baştürk, Y.A. ve Övey, İ. S. (2020). Medikal Turistlerin Tercih Nedenleri: Samsun İli Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 18-30.
- Deniz, M. (2016). Termal Turizm Açısından Kayaağıl Termal Tesisleri (Uşak). *Tarih Okulu Dergisi*, 25. 311-349.
- Doğan, S. ve Doğan, T.G.B. (2020). Uluslararası Alanyazında Sağlık Turizmi Alt Bileşenleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(4): 561-586.
- Dunets, A. N., Yankovskaya, V. V., Plisova, A. B., Mikhailova, M. V., Vakhrushev, I. B. and Aleshko, R. A. (2020). Health Tourism in Low Mountains: A Case Study. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 3: 2213-2227.
- Evren, S. and Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia*, 25(1): 61-80.
- Grant, J. (2000). Evaluating “Payback” on Biomedical Research from Papers Cited in Clinical Guidelines: Applied Bibliometric Study. *BMJ*, 320: (7242), 1107–1111.
- Habibi, A., Mousavi, M., Jamali, M. S. and Ebrahim, A. N. (2021). A Bibliometric Study of Medical Tourism. *Anatolia*, 10.1080, 1-18.
- Lovelock, B., Lovelock., K. and Lyons, K. (2018). The Impact of Outbound Medical (Dental) Tourism on the Generating Region: New Zealand Dental Professionals’ Perspectives, *Tourism Management*, 67, 399-410.
- Lubowiecki-Vikuk, A. and Dryglas, D. (2019). Medical Tourism Services and Medical Tourism Destinations in Central and Eastern Europe – The Opinion of Brits and Germans. *Economic Research*, 32(1): 1256-1274.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 24: 348-349.
- Polat, C., Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisinin Bibliyometrik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2): 273-288.
- Roy, S.B. and Basak, M. (2013). Journal of Documentation: A Bibliometric Study, *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 945. Retrieved on May 5, 2017. <http://digitalcommons.unl.edu/libphiprac/945>.
- Şakar, G.D. ve Cerit, A.G. (2013). Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 27(4): 37-62.
- Tontuş, H.Ö. (2019). Sağlık Turizmi Nedir?. <http://www.satirk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf> [Erişim Tarihi: 02.06.2021].
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2012). *Sağlık Turizmi El Kitabı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Taheri, B., Chalmers, D., Wilson, J. and Arshed, N. (2021). Would You Really Recommend It? Antecedent of Word-of-Mount in Medical Tourism. *Tourism Management*, 83:1-18.

Tham, A. (2018). Sand, Surgery and stakeholders: A Multi-Stakeholder Involvement Model of Domestic Medical Tourism for Australia's Sunshine Coast, *Tourism Management Perspectives*, 2: 29-40.

Temizkan, S. P. (2015). *Sağlık Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Temizkan, P., Çiçek, D. ve Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili. *Journal of Human Sciences*, 12(2): 394-415.

Tengilimoğlu, D. ve Işık, O. (2013). *Sağlık Turizmi Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sağlık Yönetimi Tamamlama Programı.

Tengilimoğlu, D. (2017). *Sağlık Turizmi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Virani, A. Wellstead, A.M. and Howlett M. (2020). Where is the Policy? A Bibliometric Analysis of the State of Policy Research on Medical Tourism. *Global Health Research and Policy*, 5(19), 1-16.